

גמרא כתובות מ"ז:

תנו רבנן
תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה
וקבורתה תחת כתובתה
לפיכך בעל אוכל פירות.
פירות מאן דכר שמיייהו
חסורי מחסרא והכי קתני
תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה ופירקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה לפיכך בעל אוכל פירות.
מאי לפיכך.
מהו דתימא מיכל לא נכלינהו אנוחי ננחינהו דאם כן מימנע ולא פריק
קמ"ל דהא עדיפא זימנין דלא מלו ופריק לה מדידיה.
ואיפוך אנא.
אמר אביי תיקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי.

אמר רבא האי תנא סבר מזונות מדאורייתא
דתניא {שמות כ"א:י'} שארה אלו מזונות וכן הוא אומר {מיכה ג':ג'} ואשר אכלו שאר עמי כסותה כמשמעו
עונתה זו עונה האמורה בתורה וכן הוא אומר {בראשית ל"א:נ'} אם תענה את בנותי.
רבי אלעזר אומר שארה זו עונה וכן הוא אומר {ויקרא י"ח:ו'} איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות
ערוה כסותה כמשמעו עונתה אלו מזונות וכן הוא אומר {דברים ח':ג'} ויענך וירעיבך
מח.
רבי אלעזר בן יעקב אומר שארה כסותה לפום שארה תן כסותה שלא יתן לה לא של ילדה לזקינה ולא של
זקינה לילדה כסותה ועונתה לפום עונתה תן כסותה שלא יתן חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות
הגשמים.
תני רבי יוסף שארה זו קרוב בשר שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשין מטותיהן בלבושיהן
מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא האומר אי אפשרי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ונותן כתובה.

גמרא כתובות נ"ח:

אמר רב הונא אמר רב יכולה אשה לומר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה
קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר ומעשה ידיה משום איבה וכי אמרה איני ניזונת ואיני עושה הרשות בידה.
מיתיבי תקנו מזונות תחת מעשה ידיה
אימא תקנו מעשה ידיה תחת מזונות.

מכילתא דרבי ישמעאל שמות כ"א

שארה – אלו מזונותיה. וכן הוא אומר: ואשר אכלו שאר עמי (מיכה ג':ג'). וכתוב: וימטר עליהם כעפר שאר
(תהלים ע"ח:כ"ז).
כסותה – כמשמעו.
ועונתה – זו דרך ארץ, שנאמר: וישכב אותה ויענה (בראשית ל"ד:ג'), דברי רבי יאשיהו.
רבי יונתן אומר: שארה כסותה – כסות שהוא נופל לשארה, אם היתה ילדה לא יתן לה של זקנה, זקנה, לא יתן
לה של ילדה, ועונתה – שלא יתן של ימות החמה בימות הגשמים ולא של ימות הגשמים בימות החמה, אלא
נותן כל אחד ואחד בעונתה. מזונה מנין? אמרת קל וחומר: ומה דברים שאינן קיום נפש, אי אתה רשאי לימנע
ממנה, דברים שהם קיום נפש, דין הוא שלא תהא רשאי למנוע הימנה. דרך ארץ מנין? אמרת קל וחומר: ומה
דברים שלא נשאת עליהם מתחלה אינו רשאי לימנע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחלה, דין הוא שלא יהא
רשאי לימנע הימנה.
רבי אומר: שארה – זו דרך ארץ, שנאמר: אל כל שאר בשרו (ויקרא י"ח:ו'). וכתוב: שאר אביך שאר אמך
(ויקרא י"ח:ג-י"ד).

כסותה – כמשמעו.
עונתה – אלו מזונות, שנאמר: ויענך וירעיבך (דברים ח'ג').

מכילתא דרשב"י שמות כ"א:י'

שארה – זו פרנסה כענין שני (מיכה ג'ג') אשר אכלו שאר עמי.
כסותה – זו כסותה.

עונתה – זו דרך ארץ. כענין שני (בראשית ל"א:ב) אם תענה את בנותי ר' אליעזר בן יעקב אומר שארה כסותה לפי השאר תן כסות שלא ילבישה כסות ילדה בזקנה וכסות זקנה בילדה: כסותה ועונתה לפי עונתה תן כסותה שלא יתן לה כלים של חמה בימות הגשמים וכלים של גשמים בימות החמה.

ירושלמי כתובות ה'ז'

אית תנ"י תנ"י. שאר זה דרך ארץ. עונה זה המזון.
אית תנ"י תנ"י. עונה זה דרך ארץ. שאר זה המזון.
מאן דמר. שאר זה דרך ארץ. איש איש אל כל שאר בשרו. עונה זה המזון. ויענך וירעיבך.
מאן דמר. שאר זה המזון. וימטר עליהם כעפר שאר. עונה זה דרך ארץ. אם תענה את בנותי. זה דרך ארץ.
רבי ליעזר בן יעקב פתר קרייה שארה כסותה. שתהא הכסות לפי השאר. שלא יתן לה את הילדה לזקינה ולא את הזקינה לילדה. כסותה ועונתה. שתהא הכסות לפי העונה. שלא יתן שלקייץ בימות הגשמים ולא שלגשמים בקייץ.
מנא ליה מזון. מה אם דברים שאין בהן קיום נפש אינו ראוי למנע ממנה דברים שהן קיום נפש לא כל שכן.
מנא לה עונה. מה אם דברים עד שלא נישאת לכאן משעה ראשונה אינו ראוי למנע ממנה דברים שנישאת לכאן משעה ראשונה לא כל שכן.

רמב"ן שמות כ"א: י

ופירש רבינו שלמה: שארה – מזונות, כסותה – כמשמעה, עונתה – תשמיש. וכן אמר אנקלוס: זיונה. ובגמרא (בבלי כתובות מ"ז:) אמרו על מי שאמר כך: והאי תנא סבר מזונות דאורייתא, דתניא שארה – אלו מזונות, וכן הוא אומר: וימטר עליהם כעפר שאר וגו' (תהלים ע"ח:כ"ז). והמובן בסוגית הגמרא שהם דברי יחיד, והלכה מזוני תקינו לה רבנן. וגם על דרך הפשט למה יזכיר במזונות שאר, שהוא הבשר, והראוי שיזכיר לחמה, כי על הלחם יחיה האדם, ובו יהיה החיוב. וחשב ר' אברהם לתקן זה, ופירש שארה מזון, שיעמיד שארה שהוא בשרה. ואין בזה טעם שיאמר הכתוב לא יגרע הבעל בשרה.

ולכך אני אומר כי פירוש שאר בכל מקום בשר הדבק והקרוב לבשרו של האדם, נגזר מלשון שארית, כלומר שאר בשרו, מלבד בשר גופו, ויקראו הקרובים שאר: אל כל שאר בשרו (ויקרא י"ח:ו'), שארה הנה (ויקרא י"ח:י"ז), כענין: אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט:י"ד), ויאכל חצי בשרו (במדבר י"ב:ב). וכן: שם ושאר וני ונכד (ישעיהו י"ד:כ"ב) – זרעו הקרוב אליו. וכן: בכלות בשרך ושארך (משלי ה'י"א) – עצמך ובניך, שהם הבשר הקרוב לך. ויקרא הבשר הנאכל שאר: וימטר עליהם כעפר שאר (תהלים ע"ח:כ"ז) – כי הבשר הנאכל ידבק באוכל ויחזור לבשרו. ויתכן שיהיה מזה: בכלות בשרך ושארך (משלי ה'י"א) – בשר גופך ושאר הבשר הנעשה מן המאכל יכלה ולא יהיה בך לבשר. ותקרא האשה שאר לבעל, כמו שדרשו (בבלי יבמות כ"ב:): כי אם לשארו (ויקרא כ"א:ב) – זו אשתו, והוא מן הענין שאמר: ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראשית ב'כ"ד). והנה שארה – קרוב בשרה. וכסותה – כסות מטתה, כמו שאמר: כי היא כסותה לבדה במה ישכב (שמות כ"ב:כ"ו). ועונתה – הוא עתה שיבא אליה לעת דודים.

ואם יהיה פירוש שאר כמו בשר כדברי המפרשים (רש"י תהלים ע"ח:כ"ז), ונאמר כי: אל כל שאר בשרו (ויקרא י"ח:ו') – כמו בשר בשרו, כענין: כי אחינו בשרנו הוא (בראשית ל"ז:כ"ז). גם כן נפרש שארה לא יגרע – שלא ימנע ממנה בשרה, כלומר הבשר הראוי לה, והוא בשר הבעל אשר הוא עמה לבשר אחד. וענין הכתוב: שאם יקח אחרת, קרוב בשרה של זו, וכסות מטתה, ועת דדיה לא יגרע ממנה, כי כן משפט הבנות. והטעם, שלא תהיה האחרת יושבת לו על מטה כבודה והיו שם לבשר אחד, וזאת עמו כפילגש ישכב עמה בדרך מקרה ועל הארץ כבא אל אשה זונה. [אולי יאמר לאמה קניתיה ופלגש תהיה בביתי, ולכך מנעו הכתוב מזה.] וכך אמרו חכמים (בבלי כתובות מ"ח:). שארה – זו קרוב בשר, שלא ינהג בה כמנהג פריסיים שמשמשין מטותיהן

בלבושיהן. וזה פירוש נכון, כי דרך הכתוב בכל מקום להזכיר המשכב בלשון נקי ובקצור, ולכן אמר באלו ברמז שארה כסותה ועונתה, על שלשת הענינים אשר לאדם עם אשתו בחבורו, ויבא זה כהוגן על דין ההלכה, ויהיו המזונות ומלבושי האשה תקנה מדבריהם.

רמב"ן כתובות מ"ז:

הא דתניא ופרקונה תחת פירות לאו למימרא דפירי עיקר. דהא כלהו סוגיא פרקונה עיקר כדאמרינן מיכל לא ניכלינהו בהו וכו', ולעיל נמי אמרינן בשלמא בעל תקינו ליה רבנן פירי דאם כן ממנע ולא פריק. וטעמא דר' יוסי בר' יהודה נמי מוכחא דאף לאב נמי יהיב פירי משום פרקונא. ותנן נמי מפני שהוא תנאי בית דין, וכל דתנן דתנאי בית דין איהו עיקר. אלא מדבעי למיתני סיפא, לפיכך בעל אוכל פירות, אלמא פרקונה עיקר, משום הכי לא קפיד. אי נמי מתהפכא סיפא כדמפרך רב הונא מעשה תחת מזונות, לקמן באידך פירקין. ויש במשמע לפום מאי דאמרן שאם אמרה איני נפדת ואיני נותנת פירות, רשאה היא. וכן דעת קצת מחכמי הדורות. אלא לדידי מסתברא דתנאי פרקונה לתרויהו ניחא להו, ואף על גב דתקנתא דילה עיקר. לדיליה נמי אית ליה תקנתא במילתא, שהרי קניה שפחה לשמשו, וצריך הוא לפדותה. לפיכך יכול הוא לומר אוכל אני ופודה, דאי אכלת להו את זמנין דלא מלו ורמית עלי לפרוקר. ונראה שכן דעת מקצת גאונים ז"ל שלא פירשו שתהא אשה רשאה לומר לא תאכל פירותי. וכן בקבורתה שתחת כתובתה, אין אחד מהם יכול לומר איני רוצה בתקנת חכמים כגון זו, שהירושה עיקר ואינו יכול לבטל, כדאיתא לקמן בהכותב. וכל שכן היא, אלא על כרחן קובר ויורש.

שאלות דרב אחאי פרשת משפטים שאילתא ס

שאלתא אילו מן דנסיב איתתא מיחייב בשארה כסותה ועונתה שנ' ואם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע
תנו רבנן שארה אלו המזונות וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו כסותה כמשמעה ועונתה זו עונה וכן הוא אומר אם תענה את בנותי
רבי אליעזר אומר שארה זו עונה וכן הוא אומר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקח כסותה כמשמעה עונה אלו המזונות וכן הוא אומר ויענך וירעיבך
רבי אליעזר בן יעקב אומר שארה כסותה לפום שארה תן כסותה שלא יתן של ילדה לזקנה ושל זקנה לילדה כסותה ועונתה לפום עונה תן כסותה שלא יתן חדשים בימות החמה ושחוקים בימות הגשמים
תני רב יוסף שארה זו קירוב בשר שלא ינהג בה מנהג פרסי' שמשמשין מטותיהן בלבושיהן
מסייעא ליה לרב הונא דאמר כל האומר אי איפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה
אלמא קסבר רבי אליעזר בן יעקב כוליה קרא בכסות משתעי עונה לא צריכא קרא מזונות תקנתא דרבנן
דתניא תיקנו רבנן מזונותיה תחת מעשה ידיה ופרקונה תחת כתובתה לפיכך בעל אוכל פירות פירות מאן דכר שמייהו חסורי מיחסרא והכי קתני תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה ופירקונה תחת פירות וקבורתה תחת כתובתה לפיכך בעל אוכל פירות איפוך אנא אמר אביי לעולם לא תיפוך מאי טעמא תיקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי.

רש"י כתובות ב'.

אוכלות משלו – שהבעל חייב במזונות אשתו מתקנת ב"ד כדלקמן בפרק נערה (דף מו:).

רמב"ם אישות י"ב

(א) כשנושא אדם אשה, בין בתולה בין בעולה, בין גדולה בין קטנה, אחת בת ישראל ואחת הגיורת או המשוחררת, יתחייב לה בעשרה דברים, ויזכה בארבעה דברים.
(ב) והעשרה, שלשה מהן מן התורה, ואלו הן, שארה, כסותה, ועונתה. שארה אלו מזונותיה, כסותה כמשמעו, עונתה לבוא עליה כדרך כל הארץ:
והשבעה מדברי סופרים, וכולן תנאי בית דין הן. האחד מהן עיקר הכתובה, והשאר הן הנקראין תנאיי כתובה, ואלו הן, לרפותה אם חלתה, ולפדותה אם נשבת, ולקברה כשתמות, ולהיותה ניזונית מנכסיו ויושבת בביתו

אחר מותו כל זמן אלמותה, ולהיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחר מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה יתר על חלקם בירושה שעם אחיהם:
(ג) והארבעה שזוכה בהן, כולם מדברי סופרים, ואלו הן, להיות מעשה ידיה שלו, ולהיות מציאתה שלו, ושיהיה אוכל פירות כל נכסיה בחייה, ואם מתה בחייו יירשנה. והוא קודם לכל אדם בירושה:
(ד) ועוד תיקנו חכמים, שיהיו מעשה ידי האשה כנגד מזונותיה, ופדיונה כנגד אכילת פירות נכסיה, וקבורתה כנגד ירושתו לכתובתה. לפיכך אם אמרה האשה, איני ניזונית ואיני עושה, שומעין לה ואין כופין אותה. אבל אם אמר הבעל, איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך, אין שומעין לו, שמא לא יספקו לה מעשה ידיה במזונותיה. ומפני תקנה זו ייחשבו המזונות מתנאי הכתובה:
(ה) כל הדברים האלו, אף על פי שלא נכתבו בשטר כתובה, ואפילו לא כתבו כתובה עדיין, אלא נשא סתם, כיון שנשא זכה הבעל בארבעה דברים שלו, וזכת האשה בעשרת הדברים שלה, ואין צריכין לפרש:

מגיד משנה אישות י"ב

כשנושא אדם וכו' – הג' דברים שכתב רבינו שהן מן התורה ואחד מהן המזונות הם מחלוקת תנאים בפרק נערה שנתפתתה (דף מ"ז): בברייתא ופסק רבינו כדברי האומר שארה אלו מזונות וכן תרגם אונקלוס שארה זיונה וכן פירש"י ז"ל בפירוש התורה אבל הרמב"ן ז"ל כתב שם בפ"י החומש שמזונות ומלבושי האשה מדבריהם ואני תמה בדבריו בענין המלבושים דהא בכלהו תנאי דברייתא שהם ת"ק ור' אלעזר וראב"י אע"פ שנחלקו במזון כולן שוין שכסותה הוא כמשמעו והמלבושין הן מן התורה וכ"ל עיקר לפי שלא מצאתי שהוזכר בכסות תקנת חכמים ועוד שכל התנאים הנזכרים שוים בזה. ונ"ל שהמזונות הם מדבריהם שלא כדברי האומרים בברייתא שהמזונות הם מה"ת ואע"פ שהם שנים לגבי ראב"י מ"מ משנת ראב"י קב ונקי ועוד שכן מכרעת ברייתא אחרת דאמר תקנו מזונות וכו' וכן משמע בגמ' בקצת סוגיות שהמזונות הם מדבריהם כנ"ל. אבל הרשב"א ז"ל וקצת מפרשים ז"ל הסכימו לדעת רבינו שהם כולם מה"ת:

ירושלמי כתובות ד':ו'

נישאת יותר עליו הבעל שאוכל פירות בתייה.
תקנה תיקנו שיהא מפקח על נכסי אשתו ואוכל. ואומר.
אף באבין.
בלא כך האב מפקח על נכסי בתו ואוכל.
חייב במזונותיה בפרקונה.
תני. הבעל שאמר. אי אפשי לא לוכל ולא לפקח. אין שומעין לו. האב שאמר. אני אוכל ומפקח. שומעין לו.

להרחבה

רא"ה כתובות מ"ח.

רבי אליעזר בן יעקב אומר כסותה ועונתה לפי עונתה תן כסותה. אמרו בירושלמי (ה"ז) ור' אליעזר בן יעקב מזונות מנא ליה, ק"ו ומה דברים שאין הנפש תלויה בהן חייב, דברים שהנפש תלויה בהן לא כל שכן, עונה מנא ליה, ומה דברים שלא נכנסה לכך חייב, דברים שנכנסה לכך לא כל שכן, ולמאן דאית ליה מזונות דרבנן משמע דאית ליה דר' אליעזר בן יעקב ולית ליה קל וחומר. אי נמי אפשר דמאן דאית ליה מזונות דרבנן סבר כי הא דתני רב יעקב שארה כסותה קירוב בשר שלא ינהוג בו מנהג פרסיים וכו' עד ויתן כתובה, ומוקים שאר לקירוב בשר, ומוקים כסותה לבגדי מטה שלא ישמש מטתו אלא במטה מוצעת, והלכתא דמזונות דרבנן.

העמק שאלה שאילתא ס

אלמא קסבר ר' אלעזר בן יעקב כוליה קרא בכסות משתעי עונה ל"צ קרא מזונות תקנתא דרבנן כו'. התו' כתבו דראב"י ס"ל מזונות דאורייתא דהכי מיתניא בסיפא דברייתא [והוא במכילתא משפטים ובסמ"ג מל"ת

פ"א הביא בשם תוספתא והוא טה"ד] ר' יונתן אומר שארה כסותה טפל לשארה אם היתה ילדה כו' ועונתה שלא יתן של ימה"ח בימה"ג כו' אלא נותן כ"א בעונתה מזונות מנין אמרת ק"ו ומה דברים שאין בהם קיום נפש כך. דברים שיש בהם ק"נ על אכו"כ. דרך ארץ מנין אמרת ק"ו ומה דברים שלא נישאת עליהם לכתחילה אין אתה רשאי למנוע ממנה דברים שנשאת עליהם א"ד שאינו רשאי למנוע ממנה. והכי אי' בירו' פ' אע"פ ה"ז על הא דראב"י פתר קראי שארה כסותה שיהא הכסות לפי השאר כו'. ומנא לי' מזון מה אם דברים שאין בהם קיום נפש כו'. מנא לי' עונה מה אם דברים כו'. ופשיטא לי דתנא דמכילתא ק"ו מה"ת קאמר דאע"ג דמצינו בגמרא דברכות ד' ל"ה א' כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לכש"כ. והוא אסמכתא. וביומא ד' ח' א' ק"ו ומה ציץ כו' והוא אסמכתא כמש"כ התו'. מכ"מ זה לא שייך אלא בסברא דסוגית הש"ס ובמימרא דאמוראי. אבל ק"ו דברייתא ודאי דרשה גמורה הוא. וה"נ ק"ו דר' יהושע ב"ק דאי' במגילה ד' י"ד מה"ת הוא כמש"כ בדרשה דחנוכה אות א' בס"ד. דכך דרכן של תנאים מכש"כ בברייתא. ולא תקשה מחגיגה ד' י"ח דיליף ר"י מק"ו דחיה"מ אסור במלאכה ויש פוסקים שהוא מדרבנן. דשם ג"כ אלים הק"ו כעין דרשי דקראי דשם דקרי להו בגמרא מה"ת ואע"ג שאינם אלא אסמכתא. וע' מש"כ סי' ק"ע אות ג'.

אבל רבינו ס"ל דלפי תלמוד דילין ראב"י לא ס"ל הא דר' יונתן דמכילתא והביא רא"י לזה כאשר יבואר. ובאמת אי' לדין יש להשיב על הק"ו. דשאני בגדים שאין דרך האשה להסתפק ממעשי ידיה דתכשיטי נשים אין להם שיעור ועינים על בעליהן. וע"מ כן נשאה כדאי' בכתובות ד' נ"ט. אין אשה אלא לתכשיטין ובשבת ד' ס"ב ושאשתו מקללתו בפניו אמר רבא על עסקי תכשיטין. ובשאלו המלך כתיב המלבישכם שני עם עדנים ודרשו במדרש שמואל שהי' מעלה תכשיטין לנשי האנשים שהלכו למלחמה. וע' ירו' נדרים ספ"ט. ויש שם טה"ד. אבל מזונות דרך כל אדם להתפרנס ממעשה ידיו ולהסתפק בהם אם מעט ואם הרבה. ולא עלה ע"ד בשעת נשואין שיגיעו לזה.

ויש להמתיק עוד דר' יונתן דמכילתא מפרש שארה כסותה. כסות שהוא טפל לשארה יש לפרש שהוא מעלה ומרבה בשר עליה דמלבושי אדם שהם מתקבלין עליו מוסיפים בריאות בשר [וכן במכילתא משפטים פ' י"ט עה"פ כי היא כסותה לבדה. אי אתה רשאי למנוע ממנו כסות שהיא טופלת לשארו. פי' שעולה לבריאותן] וכש"כ נשים שזהו עיקר הנאתן כדאי' בפסחי' ד' קט"ו נשים במאי משמחן. בבבל בבגדי צבעונין כו'. וא"כ שפיר יליף. ומה שהוא מחויב בכסות שיעיל לשאר. מכש"כ מזונות עצמן. אבל ראב"י דריש לפום שארה תן כסותה. פי' לפי בשרה אם רוטפש מנוער או צמקה. והוא אינו מוזהר לגרום לה בריאת בשר. **וא"כ אין הק"ו עולה ליפה וחולק ש"ס דילין על הירו'.** מיהו עונה ל"צ קרא. ולא מק"ו דירו' דיליף מכסות אלא אפי' לא כתיב כסות כלל. הסברא נותן שע"ז נשתעבד והכל יודעין למה כלה נכנסה לחופה. וגם כי נאסרה ע"י בעלה להשיג הנאה זו ממ"א וא"כ הוא גוזל הנאתה ממנה. והרי אפי' בתענוג גידול בנים אם מונע ממנה כופין אותו להוציא וליתן כתובה למשנה ראשונה לדעת רבינו ע' מש"כ סי' י"ת אות ז' בס"ד שאין היא כשבויה אצלו למנוע ממנה תענוגיה וע"כ נשתעבד לה לד"א. וגם במכילתא וירו' לא הוצרכו לק"ו אלא למיקם עלה בל"ת דלא יגרע. **אבל רבינו לא ס"ל הכי ול"ת לא קאי אלא על כסות דמפורש בקרא. ועונה משועבד מסברא. או אפשר כיון דמשועבד מצד הסברא ממילא עובר על לא יגרע משא"כ מזונות אלמלי תקנת חז"ל לא הי' משועבד לה למזונות כלל.** והכי באמת סוגי' דגמרא. שהרי בנדירים פרק ב' בהא דתנן קונם שאיני משמשיך. פריך הש"ס והא משועבד לה מה"ת ולא הביא הש"ס רא"י דקונמות לא אלימי למפקע משיעבוד. ובכתובות ר"פ המדיר פריך הש"ס. וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה כו' והתנן קונם שאני עושה לפיך כו'. ויותר קשה מה שהקשו התו' דמגופא דמתניתין הוי לי' למיפריך דלא מצי אסר עלי' תשמיש ע"ש. אלא משום דפשיטא להש"ס דתשה"מ מה"ת ומש"ה א"י להפקיע בקונם אבל מזונות דרבנן ס"ד דאפשר להפקיע מש"ה הוצרך לרא"י ממעשה ידיה. וע' ירו' ר"פ המדיר דמשני באמת דמתניתין כמ"ד אין מזונות האשה ד"ת. וע' פרש"י שם בד"ה שהגיע זמן כו' דמדאורייתא לא משועבד לה. הרי דיש סברא לחלק בין שעבוד דאורייתא לדרבנן. אלא התו' שפיר השיגו על פרש"י דכל הסוגי' בהא אזדא דאפי' בשעבוד דרבנן אין קונם מפקיע. ונראה כונת פרש"י דנשואה אע"ג דמדרבנן הוא מכ"מ כיון שע"מ כן נשאה כבר נתחייב מדאורייתא כמו המחייב עצמו לזון מי שהוא. וכמ"כ קונם שאני עושה לפיך. משא"כ הגיע זמן. לא ע"מ כן אירס שיאחר הזמן ששעבד עצמו. אלא חכמים חייבוהו לזון וידחה נדרו את גזירת חז"ל. עכ"פ הרי סוגי' דש"ס מזונות דרבנן ותשה"מ מה"ת. וע"ע להלן אות ד' מש"כ ראוי לשיטת רבינו:

ס"ב

דתני' תיקנו רבנן מזונות כו'. היינו תמיהת התו' בד' מ"ח א' ד"ה ראב"י. דהאי ברייתא כמאן אתיא. וס"ל לרבינו דראב"י היא ואין לדחות דלפי המסקנא דתיקנו מעשה ידי' תחת מזונות לא מוכרח דמזונות תק"ח הוא. הא ליתא דודאי לא היו מתקנים תחת מה דזכי לה רחמנא. וכמו שלא תקנו תחת כסותה. והכי מוכח מגוף

הסוגי דקאמר רבא והאי תנא ס"ל מזונות מדאורייתא מבואר דתנא דתקנו ס"ל שהוא מדרבנן. ופשיטא דרבא אינו חולק על הא דרב הונא דקתני תקנו מע"י תחת מזונות וכדאי' בד' פ"ג וכדרבא דא"ר האומר א"א בתק"ח כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדר"ה כו'. ותדע עוד דאי לת"ה מאי מקשה הגמרא בד' נ"ח ב' אדרב הונא מהא דתני תקנו מזונות תחת מע"י. לישני דרב הונא ס"ל כמ"ד מזוני מה"ת וע"כ מעשה ידי תק"ח. אלא פשיטא דאי מזוני מה"ת לא תקנו מע"י בשביל מזונות וע"כ ס"ל מעשה ידי משום איבה דקטטה וכדאי' בה"ג על מציאה דלא לימא בעל פליגא דעתא מיני'. או כדאי' בירו' והובא בהג"א רפ"ו כדי שלא תהא מברחת מת"י בעלה. והיינו דמפרש הש"ס בדרב הונא קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר כו' דפשיטא דלר"ה מזוני תק"ח היא [וקו' זו הקשה בש"מ וע' בדרשות רע"א ז"ל מערכה ט"ו אות כ'] כלל דעת רבינו דכסות מפורש בתורה. ועונה ל"צ קרא. ומזוני דרבנן. ודע דמש"כ רשב"ם ב"ב ד' ק"ט שארו זו אשתו מדכתיב והיו לבשר אחד. אתי לראב"י שפי' שארה היינו בשרה ולא כהתוי"ט ב"ב ר"פ יש נוחלין שתמה לראב"י מנ"ל דשאר זו אשתו וגם נדחק בהבנת הרשב"ם ז"ל וע' מש"כ פ' אמור סי' ק"ג אות ב' דרבינו לטעמי' שפסק כראב"י מש"ה כ' שם שארו לישנא דבשרא כו' ויליף דשאר זו אשתו מדכתיב שארה כסותה ועונתה כו' ר"ל ראי' דשאר הוא בשר. אבל הרי"ף ה' טומאת כהנים כ' שארו זו אשתו שנ' כי שאר אביך הוא. ר"ל תשמיש ע"ש הפעולה המיוחדת לה כמו ואני תפלה והי' ברכה. וקסבר הרי"ף כהרמב"ם ז"ל שפסק דכולהו מה"ת. ודייקי מדתנן בפ' אע"פ העונה האמורה בתורה. אלמא דמפרש עונתה על ד"א כת"ק דברייתא שבדף מ"ז. וממילא ה"ה מזונות הכי קיי"ל דמה"ת לפרש פי' חדש בתורה דלא כמאן: ולשיטת רבינו צ"ל הא דתנן העונה האמורה בתורה. משום דסמכו שיעור העונה לכ"א על פסוקי תורה דכתיב עזים מאתים וגו' וכדאי' בירו' שם ובב"ר פ' ע"ו. ועוד יש ראי' להרי"ף ורמב"ם ז"ל מלשון גמרא דנדרים פרק ב' והא משועבד לה מה"ת דכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע. וקרוב דרבינו לא גריס להאי דכתיב כו' ויש עוד בזה שיטה שלישית הוא הרמב"ן בפ'. התורה שכ' דרק תשה"מ מה"ת. ואין לי לבאר כוונת כל הראשונים ז"ל. רק היוצא מדקדוק דברי רבינו ושכנגדו ונ"מ בכ"ז אי מן התורה או מדרבנן ע' מש"כ בית שמואל סי' ס"ט סק"א:

יד פשוטה אישות י"ב

כשנושא אדם אשה... יתחייב לה וכו' – כדרכו בקודש מסכם רבינו במספר את כל החיובים והולך ופורטם ומבארם אחד אחד. את מנהגו זה למנות הלכות במספרים מסביר רבינו במאמר תחיית המתים (עמ' עד): "... וסכמנום במספר... מפני שחששתי שמא ישמיט אחד המעתיקים מן המספר אחת, ויאמר האומר, לא הזכירה". בין בתולה וכו' – כל אלה יש להן נישואין מן התורה ופורטו דיניהן לעיל יא, א-ד.

שלשה מהן מן התורה – כתובות מז, ב: אמר רבא, האי תנא סבר מזונות מדאורייתא, דתניא: 'שארה' – אלו מזונות, וכן הוא אומר: 'ואשר אכלו שאר עמי' (מיכה ג, ג); 'כסותה' – כמשמעו; 'עונתה' – זו עונה האמורה בתורה, וכן הוא אומר: 'אם תענה את בנותי' (בראשית לא, ג). רבי אליעזר אומר, 'שארה' – זו עונה, וכן הוא אומר: 'איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה' (ויקרא יח, ו); 'כסותה' – כמשמעו; 'עונתה' – אלו מזונות, וכן הוא אומר: 'ויענך וירעיבך' (דברים ח, ג). רבי אליעזר בן יעקב אומר, 'שארה כסותה' – לפום שארה תן כסותה, שלא יתן לה לא של ילדה לזקינה, ולא של זקינה לילדה; 'כסותה ועונתה' – לפום עונתה תן כסותה, שלא יתן חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים.

ברייתא זו מופיעה גם במכילתא דרשב"י (לשמות כא, י). וכן מובאה בירושלמי כתובות ה, ז אלא ששם ביארו בדברי רבי אליעזר בן יעקב:

מנא לה מזון? מה אם דברים שאין בהן קיום נפש אינו רשאי לימנע ממנה, דברים שהן קיום נפש לא כל שכן. מנא לה עונה? מה אם דברים עד שלא נישאת לכאן משעה ראשונה אינו רשאי לימנע ממנה, דברים שנישאת לכאן משעה ראשונה לא כל שכן.

במכילתא דרבי ישמעאל (לשמות כא, י) מופיעה ברייתא דומה אלא בשינוי שמות התנאים והפסוקים, ויש בה כמה שינויי לשון הקרובים יותר ללשונו של רבינו, ובנוסף על כך הדיון שבירושלמי מופיע בתוך הברייתא עצמה. נצטט כמה פסקאות.

"שארה' – אלו מזונותיה... 'כסותה' – כמשמעו; 'עונתה' – זו דרך ארץ". דברי רבי אליעזר בן יעקב מובאים שם בשם רבי יונתן, והוא מסיים: "מזונותיה מנין? אמרת קל וחומר: ומה דברים שאין קיום נפש אי אתה רשאי למנוע ממנה, דברים שהם קיום נפש – דין הוא שלא תהא רשאי למנוע הימנה. דרך ארץ מנין? אמרת קל וחומר: ומה דברים שלא נשאת עליהם מתחלה אינו רשאי למנוע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחלה – דין הוא שלא יהא רשאי למנוע הימנה".

על כל פנים מבואר גם מן הירושלמי וגם מן המכילתא דרבי ישמעאל שלא נחלקו התנאים בבחייתא שכל שלשת הדברים הם מן התורה, ורק משמעות דורשין יש ביניהם. דין מזונות מפורש בפרק זה, ודין כסות בפרק יג, ועונה בפרק יד. והשבעה מדברי סופרים וכולן תנאי בית דין הן – משנה כתובות ד, ד: האב זכאי בבתו... במציאתה, ובמעשה ידיה, ובהפר נדריה... ואינו אוכל פירות בחייה. נשאת – יתר עליו הבעל שהוא אוכל פירות בחייה, וחייב במזונותיה ובפורקנה ובקבורתה.

שם, ז-יא: לא כתב לה כתובה – בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, שהוא תנאי בית דין... לא כתב לה: "דאם תשתביין אפרוקניך..." – חייב, שהוא תנאי בית דין. נשבת – חייב לפדותה... לקת – חייב לרפותה... לא כתב לה: "בנין דכרין דיהון ליכי מני אינון ירתון ית כסף כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחיהון" – חייב, שהוא תנאי בית דין. "בנן נוקבן דיהוין ליכי מני יהוין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי עד דיתנסבן לגוברין" – חייב, שהוא תנאי בית דין. "ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מגד ארמלותיך בביתי" – חייב, שהוא תנאי בית דין. עיקר הכתובה – השווה כתובות פט, ב על המשנה הוציאה גט ואין עמו כתובה, גובה כתובתה: "גט – גובה עיקר".

כתובות לט, ב: טעמא מאי תקינו רבנן כתובה (= עיקר כתובה)? כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. כמה הוא עיקר כתובה כבר נתפרש לעיל בפרקים י-יא, ודין גביית הכתובה מפורש לקמן בפרקים טו-טז. תנאיי כתובה – השווה ירושלמי כתובות ד, יא: אפילו תימר כתובה (= עיקר כתובה) מדברי תורה, לא מודו בתניי כתובה שהוא מדבריהן?

לפנינו (הלכה ד) הבאתי הטעמים למה תקנו תנאי כתובה.

תחלה מנה רבינו את החיובים שהבעל מתחייב בהם בהיותו בחיים ולא גירשה, וסדרם כפי שכיחותם, ואלו הן: (א) לרפותה אם חלתה, (ב) לפדותה אם נשבת, (ג) לקברה כשתמות. הביאור באלה נספח לחיובים שהם מן התורה שאף הם חלים בחייו בשלא גירשה, והוא מופיע לקמן בפרק ארבעה עשר (יז-כד).

אחר כך מנה שלשה חיובים שלאחר מותו, וכל אלה מפורשים אחרי דין גביית הכתובה: (ד) להיותה ניזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה. נושא זה נידון לפנינו בפרק שמונה עשר. ה) להיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחר מותו עד שיתארסו, (ג) להיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה. שני הנושאים האחרונים מפורשים בפרק תשעה עשר, אלא ששם הוצרך להקדים דין הזכרים לנקבות, ופירשתי הטעם בפתיחה לפרק ההוא.

(ג) והארבעה שזוכה בהן וכו' – משנה כתובות ד, ד: האב זכאי בבתו בקדושיה... וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה... ואינו אוכל פירות בחייה. נשאת – יתר עליו הבעל, שהוא אוכל פירות בחייה וכו'. משנה שם ט, א: ... ואם מתה יורשה.

השווה משנה בכורות ח, י: אלו שאינן חוזרין ביובל... והיורש את אשתו... ר' אלעזר אומר, כולם חוזרין ביובל. פיהמ"ש שם: חכמים אומרים... ירושת האדם את אשתו דאורייתא היא, ולפיכך אין דברים הללו חוזרין ביובל... ור' אלעזר אומר... ירושת הבעל את אשתו דרבנן, ולפיכך חוזרין דברים הללו ביובל... והלכה כר' אלעזר זולתי בירושת אשה, שאף על פי שהיא מדרבנן כמו שאמר, עשו לה חזק כשל תורה ולא יחזיר.

מקור דבריו הוא בסוגיית הגמרא בכורות נב, ב. פסק רבינו שהירושא היא מדרבנן והבעל קודם לכל אדם בירושתה, ויבואר אי"ה לפנינו כב, א.

דין מציאתה ומעשה ידיה מפורש בפרק כא, ודין ירושת הבעל וזכותו לפירות נכסיה בפרק כב. וראה בפתיחות לפרקים ההם שביארתי סיבת שינוי הסדר שם.

(ד) ועוד תקנו חכמים וכו' – כתובות מז, ב (לשון הגמרא באותיות בולטות ופירש"י באותיות רגילות):

תנו רבנן: ... תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה, ופרקונה תחת פירות, וקבורתה תחת כתובתה; לפיכך בעל אוכל פירות.

מאי לפיכך? מהו דתימא מיכל לא נכלינהו, אנוחי ננחינהו [דאם משתבאי פריק נפשה] (כך היא גירסת כ"ל בדק"ס השלם, אבל גירסת הדפוס: דאם כן מימנע ולא פריק), קמשמע לן דהא עדיפא, זימנין דלא מלו ופריק לה מדידיה. לא יהא בפירות כדי פירקונה, והשתא כי אכלינהו ולא ידיע כמה הוה, פריק לה מדיליה. דהכי תיקון דאיהו אכיל בין רב בין מעט, והוא פריק כמה דהוי.

ואיפוך אנא – מזונות תחת פירות, ופרקונה תחת מעשה ידיה, ונפקא מינה – דאי אמרה איני ניזונת ואיני עושה, לא כלום קאמרה. אמר אביי, תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי – מזונות ומעשה ידיה מצויין, שבויה ואשה שיש לה נכסי מלוג לא שכיחי.

ברייתא זו מובאה גם לקמן נח, ב. בסוגיא המשלימה לזו שלעיל:

אמר רב הונא אמר רב, יכולה אשה לומר לבעלה: איני ניזונת משלך ואיני עושה לך כלום אלא לעצמי. קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר ומעשה ידיה משום איבה, וכי אמרה איני ניזונת ואיני עושה – הרשות בידה. תחילת כוונתם לטובתה תקנוה, משום דזימנין לא ספקה במעשה ידיה למזונות, ותקנו תחלה עיקר תקנתא שיזון את אשתו, והדר תקון לו מעשה ידיה משום איבה. וכיון דעיקר תקנתא לטובתה ומשום דידה הואי, כי אמרה לא ניחא לי בהאי טיבותא, שומעין לה. מיתיבי: תקנו מזונות תחת מעשה ידיה. אימא: תקנו מעשה ידיה תחת מזונות.

הרואה יראה שבהעתיקו ברייתא זו הכניס רבינו את התיקון שהעמידו אליבא דרב הונא אמר רב, ולפיכך כתב: שיהיו מעשה ידי האשה כנגד מזונותיה – כלומר, מזונותיה עיקר, ופסק כמותו. ברם גם שינה מלשון התנא "מעשה ידיה תחת מזונות", והוא כתב "כנגד מזונותיה". גם הוסיף רבינו: "ועוד תקנו חכמים וכו'". הלא דבר הוא!

ונראה שרבינו בא להאיר לנו את הסוגיא (כתובות מז, ב. ה"ל) שכבר נתקשו בה הראשונים (ראה תוד"ה תיקנו וד"ה אנוחי וד"ה זימנין). אציע כאן פירוש ההולם לפענ"ד את שיטת רבינו.

אחת ממשמעויות התיבה "תחת" היא כמו בכתוב 'שלם ישלם שור תחת השור' (שמות כא, לו). בהוה אמינא סברה הגמרא (גם לפי האוקימתא של רב הונא אמר רב) שתיקנו לבעל שיהיו מעשה ידיה שלו משום איבה הואיל והוא חייב לזונה, וסברו שמעשה ידיה הם תשלומין עבור המזונות, והיינו "מעשה ידיה תחת מזונות". וכן הפירות הן תשלומין עבור פרקונה. בהמשך שואלת הגמרא "מאי לפיכך?" ומסבירה שרצו חכמים להבטיח שיהא פרקונה של האשה מצוי אם ישבוה. אמנם היה עולה על הדעת שלכך יספיק שנניח את פירות נכסי מלוג שלה ויצטברו לקרן שיספיק לפרקונה. ברם זה נדחה, מפני שיתכן שלא יספיק קרן זאת לפרקונה שהרי לא כל אשה יש לה נכסי מלוג רבים, וכן יתכן שלא יספיק הסכום המצטבר עד שישבוה וכו'". לפיכך תקנו שיאכל הבעל את הפירות בין רב ובין מעט, ויתחייב לפדותה אפילו אם הפירות שאכל אינן מספיקין כדי פרקונה. מעתה ברור שאין הפירות תשלומין עבור פדיונה כלל. ברור שחכמים באו לחייב את הבעל לפדות את אשתו מן השבי הואיל והוא הקרוב לה ביותר, ואם לא הוא, מי יטרח לפרוק אותה, ושמא תטמע בין הגוים. נמצא שהלשון "תחת" אין כוונתו במובן של תשלומין שווה בשווה כלל, אלא הואיל והטילו חיוב מסויים על הבעל ראו ליתן לו כנגד זה זכות מסויימת כדי שלא יבואו לידי איבה, וכן להיפך: במקום שהטילו על האשה חובה ראו ליתן לה זכות כנגדה. זאת אומרת, ישנם שני שלבים או שתי תקנות. לראשונה תיקנו זכויות מסויימות לבעל ולאשה; לאחר מכן זיווגו בין הזכויות האלה כדי שיהיה לכל צד זכות כנגד חובה. ברם שונה חיוב מזונות שהוא חיוב מן התורה, וממילא חיוב זה לא נכלל בשלב הראשון של תקנת חכמים שהרי אין צורך בכך; אבל בשלב השני של איזון זכות וחובה ראו חכמים להכליל גם מזונות שכנגדם יזכה הבעל בזכות אחרת כי יש לחוש משום איבה. לפיכך היה צורך לתקן לו זכות מתאימה למנוע איבה, ותיקנו לו מעשה ידיה. מעתה מובנת הקושיא: "ואיפוך אנא?" בשלמא אילו היה מדובר בתשלומין, מובן שמעשה ידיה מקבילין למזונות שהרי בדרך כלל הללו מספיקין לכך. אבל עתה נתברר שאין מדובר בתשלומין ממש, והרי גם מעשה ידיה יתכן שיהיו הרבה מעבר פרנסתה, או להיפך שלא יספיקו, ולא כל שכן פירות כנגד פרקונה שאין שום השוואה ביניהן. מעתה למה הקפיד התנא לומר זה תחת זה דוקא, הלא יתכן לומר זכות אחת כנגד חובה אחת כלשהיא! על כך תירץ אביי, שגם כאשר אין מדובר בתשלומין ממש, יש להקפיד שתהיה הקבלה כל שהיא על כל פנים מצד השכיחות. הרי הבעל חייב במזונות יום יום, ובגלל כך אם לא תהיה הזכות שתקנו לו גם כן שכיחה, יש לחוש לאיבה. על כן תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי. לפיכך כנגד זכות הבעל בפירות שאינן מצויין כל כך, סידרו במקביל את החובה לפדות את אשתו, שגם שבייה אינה מצויה. נמצא שבנוסף על עיקר תקנת כל זכות לבדה, עוד תקנו חכמים שתהיינה הזכויות של כל צד מקבילות אחת כנגד אחת. מעתה ברור שאין לצד אחד לבטל את שתי התקנות. כלומר, אין האשה יכולה לומר, איני נפדית ואיני נותנת פירות, שהרי יתכן שאינן שווי ערך. הוא הדין שאין הבעל יכול לומר, איני אוכל פירות ואיני פודה, שהרי יתכן שהפדיון יעלה הרבה יותר מהפירות ואין הוא יכול להפסיד את האשה את זכותה בלי הסכמתה. אף על פי שיש הקבלה בין שתי התקנות, הואיל ואין כאן תשלומין של אחת לשניה, אינן תלויות זו בזו, ושתיהן תקנו אותן חכמים מסיבות עצמאיות כמו שנתבאר.

ברם כל זה אמור בשאר הזכויות. שונה דין מזונות שהוא חיוב מן התורה, וחיוב זה הטילה עליו תורה בלי שום תמורה. אמנם חכמים ראו שצריך להעניק לבעל זכות כנגד המזונות שלא יבוא לידי איבה. אבל ברור שהוא אינו יכול לפטור עצמו מחיוב דאורייתא אפילו אם הוא מוותר על הזכות שנתנו לו חכמים. האשה יכולה לוותר על מזונותיה, וממילא היא יכולה גם לפטור עצמה מלתת לו את מעשה ידיה, שהרי לא תיקנו לו זכות זו אלא

משום איבה אחרי שהוא מזין אותה. כיון שאינו מזין לא שייך כאן עוד איבה, ואין מקום לתקנה. דוקא משום שתקנו מעשה ידיה כנגד מזונותיה – בגלל כך יכולה היא לומר "איני ניזונת ואיני עושה". ובגלל אותה סיבה עצמה, כלומר, משום שתיקנו לו מעשה ידיה משום איבה אחרי שהוא מזין אותה – משום כך הוא אינו יכול לומר "איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך", שהרי החיוב לזונה הוא מן התורה כמו שנתבאר לעיל בהלכה ב ולא ניתן להפטר מחיוב זה, והוא יכול לוותר רק על התקנה המקבילה שהיא לזכותו. ומפני זה יחשבו המזונות כתנאי הכתובה – כלומר, מפני שבנוסף על החיוב מן התורה הכלילי חכמים את חיוב המזונות בתקנת זכויות מקבילות, והטעם הוא משום איבה.

נתבאר שזכות הבעל לפירות זכות האשה לפרקון אינן בעצם תלויות זו בזו, כי בעיקרן תקנות עצמאיות הן, אלא שראו חכמים לזווגן זו כנגד זו כדי לתת לכל אחד מבני הזוג רגש של איזון זכויות. מעתה שמא ניתן לפרש בכך את הירושלמי כתובות ד,ו, שלכאורה לפי גירסתנו סותר את הבבלי:

נישאת – יותר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה: תקנה תיקנו שיהא מפקח על ניכסי אשתו ואוכל. ואומר אף באב כן? בלא כך האב מפקח על ניכסי בתו ואוכל. חייב במזונותיה ובפרקונה: תני: הבעל שאמר, אי איפשי לא לוכל ולא לפקח – אין שומעין לו; האב שאמר אני אוכל ומפקח – שומעין לו.

התוספות (בבא בתרא מט, ב ד"ה יכולה) מעתיקים מירושלמי זה כך: "בעל שאמר, אי אפשי לאכול ולא לפרוק – אין שומעין לו". והשווה מאירי לכתובות מז, ב (מהדורת ר"א סופר עמ' 178): "שאמרו בתלמוד המערב, אמר שלא לפדות ושלא לאכול – אין שומעין לו". את גירסת התוספות אפשר להבין בלשון הברייתא בירושלמי, שהרי התיבות "לפרק" "לפקח" דומות הן בכתיבה ובקל ניתן להחליפן. ויותר נראה שאין צריך להגיה כלל, שהרי לשון "פקוח" משמעו הוצאה לחירות שנאמר (ישעיהו סא, א): 'לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח-קוח'; והתוספות, כמו המאירי, פירשו את הירושלמי ולא ציטטו את לשונו בדיוק. אבל הרי לפני הברייתא כתוב בירושלמי "תקנה תיקנו שיהא מפקח על ניכסי אשתו וכו'", וכאן לשון "פיקוח" הוא במשמעות השגחה על הנכסים והטיפול בהם. והרי לכאורה זה סותר את האמור בבבלי שתקנו פירות תחת פרקון!

ברם לפי דברינו הנ"ל, הדברים מבוארים. באמת תקנת פרקון היא תקנה עצמאית שחייבו חכמים את הבעל לפדות את אשתו, שהרי מצוות פדיון שבויים היא ודאי על הקרוב קרוב קודם, ואין לך קרוב מן הבעל. כמו כן ישנה סיבה עצמאית לתקן לו פירות מנכסיה, ואף תקנה זו יש בה משום טובת האשה הואיל והיא זקוקה למי שיפקח על הנכסים ויטפל בהם. ראו חכמים לתת הפירות לבעל כדי שהוא ירצה לטפל בנכסים ובכך לא יפסדו, אלא שלא הוצרכו לפרש שמחייבים אותו לפקח על הנכסים, שהרי מובן מאליו הוא שכל שיטפל ביתר יעילות יהיו פירות יותר והוא ירוויח מזה. אלא שלמעשה יוצא שיש לו זכות יתר, שהרי כרגיל שווי הפירות עולה הרבה על ערך הטיפול. לפיכך ראו לאזן את שתי הזכויות – זכות הבעל לפירות כנגד זכות האשה לפרקון. אבל ביסודן נשאר שתי התקנות עצמאיות, ואינן תשלומין זו לזו וכש"נ.

לפי זה מתבארים דברי הירושלמי כמין חומר. תחלה מסבירה הגמרא מה ראו לתקן לו פירות, והיינו כדי שידאג לפקח על נכסיה. אולם זה היה ידוע שאחרי שתקנו תקנות שונות, היתה גם תקנה לזווג ביניהן כדי לאזן את הזכויות של הבעל והאשה, ובמסגרת זו תקנו פירות כנגד פרקונה. לפיכך מביאה הגמרא ברייתא שאם אמר הבעל אי אפשי לא בפירות ולא לפדותה – אין שומעין לו, הואיל ובאמת אין כאן תשלומין זו לזו אלא כל תקנה עומדת לעצמה.

מעתה שמא נפתח לנו פתח גם להבין את הזיווג בין ירושתה לקבורתה. יתכן שתקנו לו ירושה בעיקר בגלל שרצו שהוא ידאג לנכסיה שלא ירדו לטמיון, ואף זה לטובתה הוא. הואיל ויש לו פירות, יתכן שהוא ירצה להוציא את מירבית הפירות שאפשר, אפילו אם זה בא על חשבון גוף הנכסים, כגון בשדה שאם אין מובירים אותה מידי פעם לפעם, בסופו של דבר היא נעשית זיבורית, וכן בשאר טיפולים והשקעות. עכשיו שתקנו שהוא יירשנה, מן הסתם יטפל בנכסיה באופן המיועד לא רק להוציא פירות מירביים אבל גם להבטיח שהקרן לא תאבד.

כמו כן חייבו את הבעל בקבורתה, שהרי "לא עלת על דעת שתהא אשתו מושלכת לכלבים" (ירושלמי שם ד,ו). אפילו "אשתו של כהן – מתטמא לה על כרחו... עשאוה כמת מצוה. כיון שאין לה יורש אלא הוא, לא תמצא מי שיתעסק בה" (הלכות אבל ב, ז). אמנם עכשיו שהוא יורשה, גם אשה שיש לה נכסים נעשתה כמת מצוה הואיל ואין לה יורשים אלא הוא, אבל כל שכן הוא גם לפי דין תורה לאשה שאין לה נכסים שאם לא נחייבנו לבעל מי יתעסק בה? נמצא שגם בזוג תקנות הללו נמצא שיש לו זכות יתר בירושה, וכנגדה תיקנו לה זכות קבורה, אבל ברור שאין כאן מושג של תשלומין זו לזו.

מעתה ניתן לסכם טעמן של כל תקנות הזכויות שתקנו חכמים לבני הזוג בשתי קבוצות.

(א) התורה חייבה את הבעל לזון את אשתו. חכמים הרחיבו חובה זו בשני כיוונים. מצד אחד נתנו לה זכות מזונות גם לאחר מותו. ועוד חייבוהו גם לרפאותה, והרי אמרו: "רפואה... הרי היא כמזונות" (כתובות נב,ב). כמו כן ראו לחייב את הבעל לפדותה אם נשבת, ולקברה כשתמות. כל החיובים הללו נובעים מן העובדה שהבעל הוא הכי קרוב לאשתו, ואם הוא לא ידאג לצרכיה החיוניים הללו, מי ידאג לה? הואיל וחיוב מזונות הוא תמידי, חששו חכמים שמא תווצר איבה בינו לבינה אם הוא יראה את עצמו עמוס חובות ואין לו זכויות כנגדן. לפיכך תיקנו לו זכויות: להיות מעשה ידיה שלו; ולהיות מציאתה שלו, כמבואר בכתובות צו,א: טעמא מאי אמור רבנן מציאת אשה לבעלה? דלא תיהוי ליה איבה.

(ב) למדו חכמים (כתובות נב,ב) מן המקרא 'וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים' (ירמיהו כט,ו), ותיקנו שתי תקנות: להיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחר מותו עד שיתארסו; ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה. על תקנה אחרונה זו, "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין? כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו". הרי מבואר שראו חכמים שכדי לעודד את האדם "ליתן לבתו בעין יפה" (לשון ירושלמי כתובות ד,יא) צריך ליצור מצב שהוא יוכל לסמוך על כך שהנכסים שהוא נותן יישארו לצאצאיו הוא. לפיכך תקנו שבניה יירשו את הנכסים הללו אחרי מותו של אביהם, גם אם יהיו לו בנים מאשה אחרת. בכך נמצאו יורשים את אבי אמם, ותיקנה זו היא שעודדה את אבי אמם לכתוב לאמם נכסים. ברם ראו חכמים שצריך לעודד את הבעל שהוא יטפל בנכסי אשתו, כדי שיישארו הנכסים הללו לבניה אחריו. בגלל כך באו עוד שתי תקנות: האחת, שיזכה הבעל בפירות נכסיה, ובכך יהיה לו ענין לפקח על הנכסים שלה שיפיקו פירות; והשניה, שיירש אותה, ובכך יהיה לו ענין לפקח על הנכסים שלה שישתפרו ויישארו לאחר מותה, שאם לא כן שמא ינסה להפיק כמה פירות שאפשר ולא ידאג לקיום הנכסים.